

יד
מהרי"ע

שער יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
כי תבוא
אלול ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

נושאי השיעור:

דברי מהרי"ץ זיע"א בהקדמתו לאשמורות בעניין דרך אמירתם בקול בכי, ביאור דברי החיד"א בעניין אמירת הסליחות בקול צעקה, והאם ראוי לצעוק בעת אמירתם. ביאור דין עניית אמן יהא שמיה רבא, בכל כוחו.

הרחבה בדברים שנאמרו בניחום אבלים בבית הגאון הגדול הרב חיים קנייבסקי שליט"א, עם פטירת בתו מרת חנה שטיינמן ע"ה. מי הוא רבה בר בר "חנה", והאם הוא נקרא ע"ש א"ם סבתו חנה.

דברי נוחמים ועידוד לאלמן, והאם הגירסא "אלמן" או "אלמון", וביאור רמזי העניין. ביאור מאמר הגמ' במסכת ר"ה בעניין התקיעות בשופר מיושב ומעומד, "כדי לערבב את השטן".

השלמה בעניין האם יוצאים יד"ח בהבדלה בברכת "הנותן ריח טוב בפירות" על הרחת אתרוג או חבוש, והאם הדבר הוא לכתחילה.

האם שייך לברך בזמנינו ברכת "בורא שמן ערב" על שמן אפרסמון, והאם ניתן לברך על כל שמן אחר אשר יש לו ריח טוב במיוחד, וכיצד הדין לברך זאת גם בהבדלה במוצאי שבת במקום ברכת הבשמים.

דין ברכת הדסים בזמנינו, שאין להם כל-כך ריח טוב.

דברי מרן שליט"א בשבח הספר "בעל מדות" וכן הספר "להיות אשה", בענייני שלום-בית.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 058-7020222
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 397
מספר השיעור בדיסקים – 272

השיעור מוקדש להצלחת הילד
ה"ה יצחק בן ידידנו הרב איתי דהרי הי"ו,
יה"ר שיגדלהו ה' יתברך לעבודתו וליראתו,
ויפתח ליבו לתלמוד תורתו,
וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכ"ר.

ולכן הוא דייק בהרבה דברים, ע"מ שלא יהיו שגיאות בניקוד או בנוסח, ולא עוד אלא שח"ו לפעמים הדבר עלול להשיג בכך את התוצאה ההפוכה.

גם החיד"א בספר עבודת הקודש [מורה באצבע, אות רמ"ג ואילך], כותב על כך תוכחת מוסר, וז"ל, זמן תשובה לכל היא בחודש המקודש הזה. ויזהר לפשפש במעשיו. טוב וישר שבכל לילה קודם שיישן טרם אמירת וידוי, יפשפש ויחפש דרכיו ובמעשיו באותו יום, ויתודה וישוב. דהיינו, על האדם לעשות חשבון הנפש, לגבי מה שעבר עליו במשך כל היום. בדרך כלל, כאשר האדם הולך לישון, לפעמים לוקח זמן עד שהוא נרדם, ויש לו כל מיני דברים בטלים בראש, דמיונות ומחשבות. או שהוא מתכנן מה יעשה למחרת בבוקר, במשך היום. במקום זאת, תנצל את הזמן הפנוי הזה, תעשה חשבון הנפש, לבדוק להיכן היגעת? איפה אני נמצא? במה התקדמתי עוד היום הזה?

וכן יעשה מר"ח אלול עד יה"כ, כי היה צריך לעשות כן כל ימיו בכל לילה, כמעשה צדיקים קראו בשמותם מארי דחושבנא. ולפחות כה יעשה במי יום הנוראים הללו. כלומר, כל השנה צריך האדם לעשות זאת, לפני שהוא הולך לישון, דהיינו להגיד וידוי ולהתחרט, אם ח"ו הוא עשה טעויות, או לומר שהוא מוחל וסולח לכל מי שציער אותו וכו'. אבל לכל הפחות בחודש אלול, וק"ו בעשי"ת, אלו ביחד ארבעים ימים הנוראים. הוא מחשיב את כל חודש אלול, ליימים הנוראים. לא רק ראש השנה ויום הכיפורים, אלא ארבעים הימים הנוראים הללו.

כעת ישנו סעיף מיוחד [באות רמ"ד], בו מדבר החיד"א, על עניין אמירת הסליחות, על דרך שהבאנו מקודם את דברי מהרי"ץ. בהתחלה אקרא לפניכם את דבריו, נגרוס אותו, ואח"כ ברצוני לעמוד על משמעות וכוונת כל מלה ומלה כמעט, ומה מסתתר מאחורי הדברים.

השיעור מוקדש להצלחת הילד יצחק בן ידידנו הרב איתי דהרי הי"ו, יה"ר שיגדלוהו ה' יתברך לעבודתו וליראתו, ויפתח ליבו לתלמוד תורתו, וימלא כל משאלות ליבו וליבכם לטובה, אכ"ר.

להרב דהרי הי"ו ישנה זכות גדולה, הוא מזכה את הרבים בכך, שהשיעור יישמע בכל העולם, ודברים נוספים שהוא פועל מבלי שהציבור יודעים. מי שעושה לשם שמים, זאת ההצלחה הטובה והאמיתית ביותר, כמ"ש והצנע לכת את אלדיך. ירבו כמותו בישראל, אכ"ר.

דברי מהרי"ץ זיע"א בהקדמתו לאשמורות בעניין דרך אמירתם בקול בכי, ביאור דברי החיד"א בעניין אמירת הסליחות בקול צעקה, והאם ראוי לצעוק בעת אמירתם. ביאור דין עניית אמן יהא שמיא רבא, בכל כוחו.

כתב מהרי"ץ זיע"א בהקדמתו לסדר הסליחות [עץ חיים תחילת חלק ג'] כך, נהגו לקום באשמורת האחרונה מהלילה, לפי שהיא עת רצון וכו'. וצריך לאמרם בתחינה וקול בכי, וזה יתקיים כאשר ישית אל לבו מה שאומר ומוציא בפיו, שנמצא פיו וליבו שוים. פה מתחנן, ולב מבין. דהיינו, אין העניין רק לקרוא את הסליחות, אלא צריך לאמרם בתחנונים ובקול בכי.

כמובן, עדיף שיהיה בכי ממש, אבל לא תמיד האדם יכול לבכות. לשם כך, צריך להתרגש מאד. בספרי המוסר (פלא יועץ) כותבים, כי הדמעות אינן נמצאות בכיסו של אדם, בכדי שיוציאם כאשר אומרים לו, כעת תבכה. הבכי, זאת תוצאה. לכן, לכל הפחות פי שָׁמַע י"ו "קול" בְּכִי וְתִהְיֶה ו', ט"ז. אם קשה לאדם לבכות, לפחות שיעשה קול של בכי, אולי הוא יתעורר מכך, ואולי גם האחרים יתעוררו.

ממשיך מהרי"ץ וכותב, ולכן היצענו כל פירושי התיבות והעניינים שבסליחות, כדי שיכוין אל ליבו, בידעו כוונת כל תיבה ותיבה. דהיינו, חשוב מאד שיהיה לאדם פירוש, בזמן שהוא קורא את הסליחות, בכדי שיבין את המשמעות של כל דבר. ואל יהיו כצפרים עפות המצפצפות באין מבין. לאחר מכן מוסף מהרי"ץ, כי גם נפלו שיבושים וטעויות בספרים,

שערי יצחק – השיעור השבועי

אם ע"י הוספת הסליחות, אתה מגרע את הדברים העיקריים, אזי הדבר אינו שיקול. זה עיקר העבודה, לשמור העיקרים ולהוסיף. לא לזלזל בעיקר, ולקיים התוספת. זהו כלל גדול בתורה.

נחזור לעיקר הדברים, אשר ברצוני לעמוד עליהם בס"ד.

אשר כוח בו לקום לסליחות, אשריו. החיד"א מדבר, על כל חודש אלול. כפי מנהגינו, לא כמו האשכנזים שקמים רק כמה ימים לפני ראש השנה. הוא אומר, כי אם יש לאדם כוח לקום לסליחות, אשריו אם הוא יקום. כיון שהסליחות, אינם חובה. מה הפירוש, אם יש בו כוח? אולי אדם יגיד, מה לעשות. אין לי כוח לקום. אבל יקשה עליו, כיצד יש לך כוח לדברים האחרים? זאת אינה חכמה, לומר אין לי כוח. מדוע לסליחות, אין לך כוח, ולדברים האחרים יש לך כוח? א"כ, שהאדם יבדוק את עצמו. אכן אם הוא חלש ומסכן, הוא פטור. אבל אם רק לסליחות אין לו כוח, אזי זהו חוסר יראת שמים, או שזאת עצלות. תירוצים של יצר"הרע.

וקודם יברך כל הברכות. כך נוהגים בד"כ, לומר את ברכות השחר, וכן את ברכות התורה, לפני אמירת הסליחות, למרות שעדיין לא עלה עמוד השחר. והסיבה היא, כי כיון שהאדם ישן שינת קבע, אזי בעת כאשר הוא קם, הוא כבר מתחייב אפילו ברכות התורה, והברכות שהוא בירך אתמול, פטרו אותו עד עכשיו, כאשר הוא קם משינתו. אמנם יש הסוברים, וכך כותב מהרי"ץ ועיין בהקדמתו לאשמורות, ובח"א בענייני ברכות התורה, שאמירת הברכות תהיה לאחר הסליחות, ואכן ישנם הנוהגים כך. אולם ישנם מחכמי תימן, שהיו עוד מלפני מהרי"ץ, מהר"י בשירי ומה"ר יצחק ונה, אשר כתבו לומר את הברכות עוד מלפני כן. כמו שהארכתי בס"ד במענה לשון על סדר האשמורות (בני ברק התשמ"ח) דף י"א. בכל

כותב החיד"א כך, אשר כוח בו לקום לסליחות, אשריו. וקודם יברך כל הברכות, ואח"כ יאמר תיקון חצות, ואח"כ יאמר סליחות. והעיקר הוא לאמרם כהוגן, בשפל קול התחנה. ולהבין מה שמוציא מפיו, ועפעפיו יזלו מי המרים על אשר חטא, ויראה עצמו שהוא מזומן לדין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, היודע מחשבותיו ומרמותיו. אז יכנע לבבו הערל.

ואין לצעוק צעקות בעומד ברחוב, וכסיל לא יבין מה שאומר. כי בקול רינה, יצעק צעקה. ולו חכמו ישכילו, כי ח"ו לירתו תרתי גיהנם, שאונסים עצמם לקום ולאבד שינתם לבא לבהכ"נ, וגם פה לא עשו מאומה, רק צעקות. הלא זה שמם סליחות, ולא צעקות. ויספיקו שתי דיברות אלו, למי שיש לו לב.

לאחר מכן, הוא ממשיך ומעורר על כך, שלפעמים האנשים עושים טעות, בכך שהם מקפידים על מה שלא כ"כ חשוב להקפיד, אולם את הדברים העיקריים מזניחים. כגון, על ידי סליחות. אולי בזמנינו, הדבר אינו כ"כ מצוי, עכ"פ אצלינו. כיון שאנו מתפללים שחרית, מיד לאחר הסליחות. אולם ישנם אנשים, אשר הולכים לישון, לאחר אמירת הסליחות. כגון, אם הם קמו מבעוד לילה, או בחצות הלילה, ולאחר מכן הלכו לישון. אולם בסוף, הם קמו מאוחר לתפילת שחרית. א"כ, מה עשית בכך? אמנם קמת לומר סליחות, אבל התפילה לא היתה בזמן. וגם אם הוא לא הלך לישון, אזי הוא נרדם עם התפילין, מרוב עייפות או עצלות, או קרא קרית שמע בלי כוונה, או מתפלל במהירות יתר, וכו'.

הוא מוכיח על כך וז"ל, לא בשביל אמירת סליחות, יתפלל תפילה שלא בזמנה, ויישן בתפילין, כי יצא שכרו בהפסדו. וטוב לו להתפלל כהוגן, ולא יאמר סליחות. אם אתה לא מחזיק מעמד, עדיף שלא תאמר סליחות, כיון שהתפילה חשובה יותר. אמנם, בכל השנה מתפללים, אבל אפילו בחודש אלול ועשיית,

אופן, אין כאן איזה הכרח, כיצד לעשות? ואדרבה, אנחנו מעדיפים בד"כ, שיגידו את כל ברכות השחר, ועל ברכות התורה, מלפני כן. ואף כי מי שנוהג לומר אחרי כן, יש לו על מה לסמוך. העניין הוא, שבברכות התורה שבידך אתמול, הוא מתכווין שהדבר יפטור אותו עד לפני התפילה, כך דעתו, וממילא עד אז הוא פטור מכך.

ואח"כ יאמר תיקון חצות'. בודאי שהדבר חשוב מאד. וישנם כאלה האומרים, כי תיקון חצות אפי' חשוב יותר מן הסליחות, וכנז' בברכי יוסף סי' תק"פ בשם הרמ"ז. אולם כבר דיברנו על כך בעבר [מוצש"ק שופטים ה'תשע"א], שהדבר אינו מוכרח ואיננו מחייב. דהיינו, אם יש לאדם שתי אפשרויות, או לומר תיקון חצות, או את הסליחות, לפי דברי החיד"א, ועוד רבוותא, תיקון חצות עדיף. אולם לפי מה שאמרנו בזמנו, הסליחות חשובות יותר. וכך הוא המנהג בקהילותינו. כדאי לדעת, שאין חובה לומר את כל נוסח תיקון חצות, אלא אפילו אם הוא אומר משהו קטן על חרבן ירושלים, גם דבר זה נחשב תיקון חצות, כיון שאין שיעור וקביעות לדברים שצריך לומר בתיקון חצות.

זה העיקר הוא לאמרם כהוגן, בשפל קול התחנה'. אתם מבינים את המליצה כאן? ישנו פסוק בספר קהלת [י"ב, ד'], וְסִגְרוּ דְלִתִּים בְּשׁוֹק, בְּשֵׁפֶל קוֹל הַטְּחִנָּה. בטי"ת. דהיינו, מלשון טחינה. אבל החיד"א, תמיד לשונו היא לשון מליצית. מרוב בקיאותו, הוא משתמש בפסוקים והופכם לצורך עניינו. א"כ 'בשפל קול התחנה' בתי"ו, היינו, שהאדם ידבר בהשפלה עצמית ובתחנונים. כלומר, שהוא מתחנן. הוא הפך את הפסוק, למובן אחר. ולהבין מה שמוציא מפיו, ועפעפיו יזלו מי המרים על אשר חטא, ויראה עצמו שהוא מזומן לדין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, היודע מחשבותיו ומרמותיו. אז יכנע לבבו הערל.

כעת ברצוני לעמוד על הנקודה העיקרית שבדברי החיד"א, ואין לצעוק צעקות כעומד ברחוב, וכסיל לא יבין מה שאומר'. כנראה, כך אני מבין, כי אצל הספרדים, הדבר מצוי. אבל חושבני, כי גם אצלנו התימנים, הדבר די שכיח. ישנם אנשים הצועקים, וכן הש"צ, מתפלל בקול רם. ואצל הספרדים, כנראה המדובר גם ובעיקר על הציבור, אשר אומרים ביחד את הסליחות בקולי קולות. החיד"א מתריע על כך, וכותב דברים נוראיים ממש. מה, אתה עומד ברחובות? למה אתה צועק? אינך מבין מה שאתה אומר.

אולם לכאורה, וכי אדם העומד ברחוב וצועק, אינו מבין מה שהוא אומר? אלא ודאי, אכן הוא מבין ויודע מה שהוא עצמו אומר. אבל כאשר הוא צועק, וחבירו מנסה לענות לו, לומר ולהסביר לו משהו, הוא אינו קולט זאת. בבחינת 'אידי דטריד למיפלט, לא בלע'. מי שצועק, חושב רק מה שברצונו להגיד. וכמה שתנסה להסביר לו אחרת, הדבר לא יכנס אצלו. מרוב התלהבותו, כל מה שתגיד לו, הוא יגיד ויטען רק ההיפך. הדברים לא נכנסים באזניו. לכן אומר החיד"א, כי 'אין לצעוק צעקות כעומד ברחוב, וכסיל לא יבין מה שאומר'.

ישנן כמה מלים, אשר אינן מובנות. אולי אתם תעזרו לי להבין, כיון שלא ברורה כוונתו. הוא אומר כך 'כי בקול רינה, יצעק צעקה'. מה ברצונו לומר ולהוסיף במלים הללו? הרי דיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק מטות ה'תשע"ד ב'שכ"ה], לגבי המלה רנה, כגון בפסוק קוּמִי רַנִּי בְּלִילָה לְרֵאשׁ אֲשֶׁמְרוֹת [איכה ב', י"ט]. בדרך כלל, משמעות המלה רנה, היא מלשון שמחה. כמו שנאמר, פְּצַחִי רְנָה וְצַהֲלִי לֹא תִלָּה [ישעיהו נ"ד, א']. בהרבה מקומות, כתובה הלשון רנה, והיינו לשון שמחה. אולם, למלה רנה, ישנה גם משמעות של צעקה, דהיינו כרוז. כמו שנאמר, וַיַּעֲבֹר הָרְנָה בַּמַּחֲנֶה [מלכים א', כ"ב]. וראיתי כי הרד"ק אומר בספר השרשים [שורש רנה], כי שני

שערי יצחק – השיעור השבועי

לדעת כיצד אפשר להכניס זאת במלים, אולי חסר כאן משהו. הרעיון עצמו נכתב מפורש בנ"ד בס' שער שמעון (דרהים הכהן) ומערכת הסמ"ך דף רס"ז, אות ג' משכימים לסליחות וכו'. אבל אלו הצועקים ומתענגים בקולם, חוששני להם מחטאת. וכבר אמרו הראשונים, כי סליחות נקראים, ולא צעקות וכו' יעו"ש.

אולם, קשה מאד להבין את המשך דבריו, ולו חכמו ישכילו, כי ח"ו לירתו תרתי גיהנם. גיהנם כפול. הוא כותב כאן דבר נורא. האנשים הללו, יירשו שני גיהנם. החיד"א לקח סגנון זה, מהגמ' במס' יומא [דף עב ע"ב]. הוא משתמש במליצת הגמ', לגבי העניין שעליו הוא מדבר. הגמ' שם מדברת תחילה, על תלמיד חכם, שהוא ערמומי. אמר רבא, כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו, אינו תלמיד חכם. הכוונה על תלמיד חכם, המטעה את האנשים. אומר בפיו מה שאינו חושב בליבו. וידוע כי למדו זאת גם מן הארון, עליו נאמר מבית ומחוץ תצפנו [שמות כ"ה, י"א]. לאחר מכן הגמרא אומרת כך, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים, שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז ר' ינאי, חבל על דלית ליה דרתא, ותרעא לדרתיה עביד. אמר להו רבא לרבנן, כך הוא אמר לחכמים, לתלמידי בית המדרש, במטותא מינייכו לא תירתון תרתי גיהנם. מפרש רש"י, להיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה, ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם. בעולם הזה, הוא מצטער. יגע בתורה, מאבד שינה מעיניו, אינו אוכל כפי שצריך, יש לו צער ויסורים, חי בלי משכורת, בעניות ובדלות ובדחקות. א"כ לכאורה, אין לו את העוה"ז. ובסופו של דבר, גם את העוה"ב אין לו. והסיבה היא, כיון שאין להם יראת שמים. אמנם הם עמלו בתורה, אבל ללא יראת שמים. אם כן, הם הפסידו את העולם הזה, וגם את העולם הבא. זאת הכוונה, יורשים שני גיהנם.

הדברים הללו, הם דבר אחד. רנה היינו כרוז, אבל כך נקרא גם כאשר שרים בקול גבוה. ישנה צהלה, וישנה רנה. רנה היינו, קול גבוה. או שסתם צועקים, או ששרים בקול גבוה. בכל אופן, מה ברצונו של החיד"א לומר במלים, 'כי בקול רנה יצעק צעקה'?

תגובה מהקהל: אולי הכוונה, שהוא רוצה להשמיע את קולו? דהיינו, להראות שיש לו קול נעים?

תשובת מרן שליט"א: אולם לפי זה, המלים קצת אינן מסתדרות. להחיד"א הרי ישנה לשון צחה. אולם אם זו כוונתו כאן, הוא אומר את הדבר בצורה עמומה מדאי.

תגובה נוספת מהקהל: כנראה הכוונה, שהוא לוקח את הפיוט, ועושה ממנו צעקה.

תשובת מרן שליט"א: טוב, אכן חשבתי כפי שאתה אומר, במובן זה, בערך בכיוון הזה. דהיינו, ישנם קטעים בסליחות, אשר בעצם אינם וידוי. אם האדם צועק ב'אשמנו בגדנו', או ב'אל תעש עמנו כלה', הדבר מובן מדוע הוא צועק שם. אבל ישנם קטעים, אשר בהם משבחים את הקב"ה. כגון, 'אדון הסליחות בוחן לבבות'. א"כ, למה אתה צועק? אין סיבה כאן לצעוק. היה צריך להיות 'קול רנה', כיון שבעצם אתה בא לשבח את הקב"ה, ממילא לא מתאים בכלל לצעוק כאן. ואם אתה צועק, הדבר סימן, שאינך מבין את מה שאתה אומר. זאת הכוונה, 'כי בקול רנה, יצעק צעקה'. זהו כפי שהאדם מתפלל, ופתאום בוכה כשהוא אומר למשל 'אביי הוה מסדר סדר המערכה'. מה אתה בוכה כעת? מה קרה? על מה יש כאן לבכות? אם אתה בוכה, אזי מובן, כי אינך מבין על מה אתה מדבר. אתה בוכה על משהו אחר. נזכרת בדיוק כאן. החיד"א רצה להוכיח זאת מכך.

ולגבי מה שבני הרה"ג משה שליט"א אמר מקודם, שהוא מראה שיש לו קול נעים, אכן הדבר נכון מצד עצמו, זה לא טוב. אבל צריך

החיד"א משתמש בכך, גם כלפי האנשים הללו, אשר אומרים סליחות, צועקים אותם בקול רם. כי יוצא, שלא קיבלתם שום דבר. שאונסים עצמם לקום ולאבד שינתם לבא לבהכ"נ, וגם פה לא עשו מאומה, רק צעקות. הלא זה שמש סליחות, ולא צעקות.

לכאורה, וכי 'סליחות' ו'צעקות', זהו דבר והיפוכו? הרי 'סליחות' ו'צעקות', זה אינו דבר ההיפך האחד מן השני. א"כ, מה הוא מדייק בכך, 'סליחות ולא צעקות'?

אלא פירושו, כי האדם אשר מבקש סליחה, איננו צועק. כגון כאשר האדם מבקש מחבירו, שיסלח וימחל לו, הרי שאיננו צועק זאת. אם כן, זהו דבר והיפוכו. לא מבחינת הלשון, אלא מבחינת העניין.

שאלה מהקהל: כתוב גם שהאר"י היה מנמיך את הקול בזמירות, דהיינו פסוקי דזמרא. תשובת מרן שליט"א: אכן, אבל בשבת הגביה קולו לכבוד שבת מלכתא ו'עיי' ענף חיים הנהגת ערב שבת אות ה' דף י"א ע"ג ד"ה וצריך. הוא עשה כך, מפני מורא ה' יתברך, או בית הכנסת. אבל לא דיבר על הסליחות. אולי בסליחות, אכן צריך לצעוק.

בהתחלה היתה לי קושיא על החיד"א, כי לכאורה 'תשובתו בצדו', שהרי אנו אומרים לאחר כל הסליחות, 'תיענו ותעתרו מן השמים, תקובל צעקתכם'. א"כ משמע, כי צריך לומר את הסליחות, בקול צעקה.

הערה מהקהל: צעקה שמעוררת כוונה. הערה נוספת מהקהל: אולי היכן שצריך לצעוק. תשובת מרן שליט"א: בסדר. תכף נבין זאת היטב בס"ד.

החיד"א אומר בסוף, ויספיקו שתי דיברות אלו, למי שיש לו לב. נראה כי החיד"א כאן בנידון דידן, ממש יצא מגדרו, כל כך כאב לו זאת.

הוא אומר, כי אני לא אאריך על כך, אבל מספיק מה שאמרתי לך, בכדי שתשים לב. אלו שתי דיברות. א' אין לצעוק צעקות כמו ברחוב. מי שעושה זאת, הוא כסיל. וכי מתאים לצעוק בבית הכנסת כפי שצועקים בשוק? וכי אתה מכריז על סחורה, בכדי למכרה? ב' ח"ו שלא 'לירתו תרתי גיהנם'.

שאלה מהקהל: ישנה סליחה האומרת רחמנא, אידכר לן וכו' 'בקל ויעבור' [בסדר הרחמים, שאנחנו אומרים ב'יהכ"פ, במקום "בדיל" ויעבור]. משמע, כי אפילו עצם הקול, הוא כבר

מעורר. א"כ כיצד הדבר מסתדר עם העניין? תשובת מרן שליט"א: הכוונה היא, לקול בלי מחשבה. ללא כוונה. או שלא קיימנו זאת בעצמנו, להיות כמו הקב"ה רחום וחנון, אך אפים וגו'. הסברנו זאת בזמנו, בשיעור מוצש"ק פינחס ה'תשע"א, ומוצש"ק וילך ה'תשע"ג, ומוצש"ק מסעי ה'תשע"ד. [והארכת ע"ז בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת כי תשא. יב"ן].

שאלה מהקהל: א"כ הקב"ה מקבל אפילו קול שהוא בלי מחשבה.

תשובת מרן שליט"א: אכן, אבל קול, זה אינו מחייב שתהיה צעקה, אלא לאפוקי בלחש.

שאלה מהקהל: אולי הכוונה לצעקה של-לב, דהיינו שהוא צועק מתוך הלב?

תשובת מרן שליט"א: יתכן. ישנם כאלה האומרים, "לצעוק בשקט". ישנו מושג כזה, מעין 'שתיקה רועמת'. ראיתי שמעירים בעלי מוסר על הספר מסילת ישרים, על מה שהוא כותב, כי הנביא ישעיה צווח ואומר כך וכך. מחפשים זאת בנביא, ולא כתוב כי הנביא צעק? מי אמר לרמח"ל שהנביא אכן צעק? כתוב רק את הפסוק, אולם לא נאמר 'זייצעק'. אבל הם מתרצים, כי הרמח"ל שמע את הצעקה הזאת. הוא הבין כי פה הנביא צועק. הדבר מדבר בעד עצמו.

מה שאתם אומרים, זהו אמת, ותכף נראה זאת בתוך הספרים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בשׁו"ת לב שמחה ואו"ח סימן ע"א, הוא נשאל שאלה, במה דעמא דְּבַר, לקרות הסליחות בקול רם, האם יש להם על מי לסמוך, אחרי ראות עיני בשר מה שכתב גאון עוזנו מרן החיד"א זכר צדיק לברכה בספרו היקר מורה באצבע וכו', ואם כן על מי סמכו בני אברהם יצחק ויעקב הקדושים שקורים הסליחות בקול עז ותעצומות?

והוא כותב תשובה, לי הצעיר עפר ואפר תחת כפות רגליו דמרן החיד"א הנזכר, נראה לי דלא ניחא ליה למרייהו למימר הכי, דחס ושלום עבור שצועקים, יורשים תרתי גיהנם. עד כדי כך? הדבר נראה לו גוזמא יותר מדאי. חלילה וחס לומר כן על זרע קדש, אשר מקרב הלב צועקים לאביהם שבשמים. ומקרא מלא הוא [תהלים ק"ז] זייעקו אל י"י בצר להם ממצוקתיהם יצילם, זייעקו אל י"י ממצוקתיהם יושיעם. מי שכואב לו, הוא צועק. וכן הוא בתורת משה רבינו ע"ה, וישמע אלהים את נאקתם [שמות ב' כ"ג – כ"ד], ופירש רש"י ע"ה, נאקתם – צעקתם. וכן הוא אומר [שם ג'] זאת צעקתם שמעת"י. וכן הוא אומר ונצעק אל י"י וישמע קולנו. והגם שכולם לשון תפילה, מכל מקום הפשט לא יופשט, שהדבר היה בצעקה. דהיינו, אולי נאמר, כי 'צעקה' הכוונה רק תפילה? אבל עכ"פ הרי זהו הפשט, שהם צעקו מכאב לב, כפי שביאר רע"ז ספורנו. וכן בגמ' מסכת תענית [דף י"א] כתוב בלשון, 'מתריעים'. מה הפירוש מתריעים? צועקים 'עננו', בקול רם. א"כ המדובר בצעקות יעוש"ב.

ולמעשה, לדבר זה, ישנו מקור גם בראשונים. כותב רבינו יהודה בר יקר [עניני הצומות עמ' 783]. במהדורא אחרת, בחלק א' דף קמ"א, הוא מדבר לגבי ארבע התעניות, וז"ל, טוב להתפלל בדמעה, כי שערי דמעה לא ננעלו, ולצעוק בקול רם עם החזן בעשרה כשאומר סליחות. כתוב במפורש, כי יש לצעוק.

רבינו חיים פאלאגי, אינו מסכים עם דברי החיד"א הללו. הדבר ממש התמיה אותי, כי זה למרות שהחיד"א כתב זאת בתקיפות. מהר"ח פאלאגי כותב [בספר מועד לכל חי, סי' י"א אות כ"ב] כך, הרב הגדול מופת הדור בספד המור"ה [באצבע] אות רמ"ד, חרה אפו על הצועקים בסליחות בקולי קולות יעויין שם. ולי עבדו אפשר ללמד זכות על מה שצועקים, דמכוונים על דרך שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, דאחד מן הדבדים הקורעים גזר דינו של אדם, הוא הצעקה, אלא דיהיו בדחילו ורחימו. הצעקה, קורעת דינו שלאדם. מה שהאנשים צועקים בסליחות, זה בסדר, אל תטען עליהם שום טענה, רק שהדבר צריך להיות ביראת שמים. והוא מביא את מה שכתוב בתיקוני הזה"ק, וכמו שכתוב בתיקונים [תיקוני הזה"ק תיקון ע"ו] ומאן דמשתמע קליה בין באורייתא בין בצלותא בין בצעקה בלא דחילו, אדם הצועק בלי יראת שמים, מיד [במדבר י"א, א'] וישמע י"י ויחר אפו, ותבער בם אש י"י, יעויין שם. ועיניך תראינה בזהר הקדוש [סדר שמות דף כ' ריש ע"א], דהפליגו מאד במעלת הצעקה, דמושלת על מדת הדין, ועל ידה נוחל העולם הזה והעולם הבא, ונקראת 'צלותא שלימתא', ולא הדרא ריקניא, והיא קרובה להקדוש ברוך הוא יתיר מכולהו יעויין שם. אלא דצריך שיהיה ב"שקל" הקודש, זאת מליצה לעשות את הדבר במדה במשקל ובמשורה, לא בדרך הוללות חס וחלילה, והוא פשוט. גם הרמב"ם פ"ד הל"ד מהלכות תשובה כתב, דמדרכי התשובה, שיהא השב צועק תמיד.

א"כ הגר"ח"פ, לא הסכים בנקודה הזאת. ובעצם הדבר קצת מפליא, וכי החיד"א לא ידע את הדברים האלה? הרי אלו עניינים ידועים ופשוטים.

וכן בספר שלמי ציבור [הלכות תפילה דיני נפילת פנים עמ' שני], וכאן כבר מובא לכך מקור המפורש בחז"ל, כי כך כתוב בפרקי דרבי אליעזר, וז"ל, וצריך לצעוק בקול גדול, כדאמרין בפרקי דרבי אליעזר [פרק מ"ו] והיה בעבור כבודי כו', התחיל משה לצעוק בקול גדול י"י אל רחום וכו'. הנה יש לנו מקור מפורש, כי בשלוש עשרה מדות, משה רבינו היה צועק. א"כ, גם אנחנו ממשיכים בכך, והדבר אינו דבר חדש. חז"ל דייקו מהמלה ויקרא ה' ה' וגו', שקריאה זהו לשון צעקה בקול. כותב הבן איש חי [שנה ראשונה פרשת כי תשא אות י], כשאומר י"י אל רחום וחנון, טוב שירים קולו, ובתנאי שלא ילעיגו הבריות.

עלינו לעשות כאן 'פשר דבר'. הרי בודאי שהדברים דלעיל לא נעלמו מעיני החיד"א, שהוא 'התייר הגדול', עיניו הבדולח משקיפות על הכל.

אלא נראה, כי החיד"א ראה, במקומות שהוא היה, כי האנשים צעקו בלי שכל, לכן היה לו צורך לאזן זאת. בודאי שהצעקה חשובה, אבל בדרך ארץ. לכל דבר, ישנו גבול.

אפילו לגבי 'אמן יהא שמיה רבא', הרי כתוב כי האדם יגיד זאת 'בכל כוחו'. הגמרא במסכת שבת דף קי"ט ע"ב אומרת, כל העונה איש"ר בכל כוחו, קורעים לו גזרדינו וכו'. וישנה מחלוקת שם בין רש"י לתוס', מה הפירוש 'בכל כוחו'? דעת התוספות, דהיינו בכל כוחו כפשוטו ממש, בקול-רם. ודעת רש"י כי פירושו בכל הכוונה. ולמעשה אנו פוסקים, כדעת התוספות. כמובא בשלחן ערוך סי' כ"ו סעיף א', ובעץ חיים למהרי"ץ ח"א דף כ"ז ע"ב. לכן נכון וראוי לעשות את שני הדברים. דהיינו, צריך גם שהאדם יאמר זאת בקול רם.

לפעמים כאשר האדם 'רדום', אז הוא אומר זאת בשקט. אבל כאשר הוא אומר זאת בקול, אזי הוא מתעורר. והוא גם מעורר את הציבור.

כולם מתעוררים. ובפרט, אם לש"צ ישנו קול נמוך, או שהוא מתפלל בלי טעם ובלי ריח, לא טוב הדבר. כיון שבד"כ רואים כך, כי אם הש"צ בוכה, גם הציבור מתעורר אחריו לבכות. ממילא אדרבה, שהרי כולם סומכים על הש"צ. א"כ הדבר צריך להיות, כפי שכתב בספר מועד לכל חי, שהדבר יהיה 'בשקל הקודש'. דהיינו, צריך להיות פה המשקל הנכון והראוי.

ובעצם אינני כ"כ מבין, מדוע הוא חלק על החיד"א? למה הגר"ח פלאגי אומר, 'לי עבדו....' הרי גם החיד"א מסכים עם הדבר, רק שהחיד"א ראה את המציאות שהיתה בזמנו, הוא הרי היה והסתובב בהרבה מקומות, בסוף בעיקר בעיר ליורנו שבארץ איטליא, והוא ראה כי האנשים מתפללים וצועקים בלי כוונה, מבלי להבין, ממילא הוא התריע על כך. אבל מובן, שאם עושים זאת בצורה מכובדת ומתאימה, פשיטא כי גם החיד"א יודה לכך. חושבני כי הדברים פשוטים וברורים.

שאלה מהקהל: מה הפירוש, לומר 'אמן יהא שמיה רבא' בכל כוחו?
תשובת מרן שליט"א: כבר אמרנו מקודם, כי רש"י והתוס' נחלקו בכך. ולמעשה, אכן צריך לומר זאת בכל כוחו ממש, בקול גבוה מאד. אבל כתוב במגן אברהם [סי' נ"ו] ושאר פוסקים, שהדבר לא יהיה בצורה מוגזמת, שהאדם לא יתן קולות גדולים, שיצעק בבית הכנסת, כיון שהאנשים השומעים יתחילו ללעוג עליו. אין לצעוק זאת, בצורה משונה ומוגזמת. צריך להשתדל לומר זאת בקול רם מאד, אבל לכל דבר, ישנו משקל. בכל זאת ישנו גבול.

שאלה מהקהל: ישנם מקומות, שאם הש"צ עושה 'קול בכי', האנשים לועגים לו, כי כביכול זהו משחק. השאלה, האם צריך להתייחס לכך, או שלא?

תשובת מרן שליט"א: גם בעניין זה, ישנם שתי פנים למטבע. לפעמים אתה יודע, כי אכן הוא עושה זאת רק כלפי חוץ, כביכול הוא בוכה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אש. וישמיע אל אזניו מה שמוציא מפיו בתחילת הסליחות, שאומר 'נחפשה דרכינו ונחקורה וכו', ויחרד האיש וילפת בשומו על ליבו מה פעל ועשה בכל השנה וכו'. כך הוא כותב לגבי 'סליחות'.

כמו־כן באות צד"י, לגבי 'צעקה', הוא לא הביא זאת. התעלם גם שם מן החלק הזה של דברי החיד"א, לגבי עניין הצעקות באמירת הסליחות.

שם במקום השני [עניין 'צעקה'], הוא מדבר באופן כללי לגבי הצעקה, והוא כותב כך, כמה גדול כוחה של צעקה לבטל הגזירה וכו'. והנה פשט תיבת 'צעקה' הוא, שירים קול בתפילה מתוך קירות ליבו. אמנם הלב מהסס בזה, שהרי אמרו [ברכות דף כ"ד ע"ב] המגביה קולו בתפילתו, הרי זה מנביאי השקר. אמנם שם המדובר, על מי שצועק בתפילת הלחש של שמו"ע. הוא אומר, נראה לי, כי נכון שהמדובר לגבי תפילה פרטית. אבל כיון שמצאנו כי חז"ל למדו זאת מחנה, ובחנה כתוב וקולה לא ישמע [שמואל א' א', י"ג], א"כ משמע לו, כי גם בכל התפילות הדבר כן. והוא מביא, כי גם בזוהר [ח"א דף ר"ט ע"ב] משמע כן, שהמשמיע קולו בתפילתו, אין תפילתו נשמעת במרום. אבל יש מקומות אחרים בזוהר הקדוש, דמשמע דירים קליה בצלותיה. דהיינו, שהאדם יגביה את קולו בתפילה.

נמצא לכאורה, שישנן סתירות בין הדברים. צריך לראות, כיצד לסדר זאת? לכן הוא אומר, ונראה לישיב קצת 'פשר דבר'. והפשרה היא, כפי שדיברנו מקודם. דהיינו, שהקול בפועל יהיה נמוך, אבל צעקת הלב תהיה צעקה גדולה. והוא מוסיף, כי אם לפעמים אתה מרגיש צורך לצעוק, אזי תצעק.

כך הוא כותב, היותר טוב שליבו למ"ו א"ב, דהיינו לאבינו שבשמים, יצעק צעקה גדולה ומרה, והקול יהיה נמוך. רק שפתותיו נעות,

אבל אם אתה רואה, כי לפתע מתוך התרגשות והתעוררות הוא נחנק בקולו בתפילתו, א"כ הדבר אינו מלאכותי. אמנם ישנם מצבים, שלפעמים האדם חייב להיות מלאכותי, בכדי שאח"כ הוא יוכל להיות טבעי. דהיינו, קורה שהאדם אינו יכול להתרגש בתפילה, א"כ הוא עושה תחילה קול בכי, ומתוך כך אולי הוא יתעורר. החיצוניות מעוררת את הפנימיות. אבל אם זהו ח"ו כביכול רק בכדי הַרְאִינִי אֶת מַרְאֵיךָ, הַשְּׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ [שה"ש ב', י"ד], על כך כתוב נְתַנָּה עָלַי בְּקוֹלְךָ, עַל פֶּן שִׁנְאִתִּיךָ [ירמיהו י"ב, ח"ו]. או אם האדם רק רוצה להראות, שיש לו קול נעים, או כמו שאמרת כי כביכול הוא בוכה, כביכול הוא צדיק, בכך הוא מטעה את הבריות. זאת צביעות. הכל לפי העניין.

הגאון הצדיק שחיבר את ספר פלא יועץ [עניין 'סליחות'], מעורר על עניין הסליחות, וכותב כך, ישראל קדושים משכימין לסליחות מראש חודש אלול, מה טוב חלקם שמשברים תאותם בעוד הלילות קצרים, ובני אדם אוהבים לנום, וערבה שנתם, ועזה אהבת שינה, מעבירים שינה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם. בודאי שבזה יתרצה עבד אל אדוניו, ומצא כדי גאולתו. אך בתנאי, שיעשה הדברים כתיקונן. דאם לא כן, ירית תרתי גיהנם. שמענה גופו בעוה"ו, ואין בו מועיל לעוה"ב, ח"ו.

לפענ"ד, מי שמכיר את ספרי פלא יועץ, בד"כ הוא לוקח הרבה דברים מספריו של החיד"א. גם כאן כנראה שהוא ראה אותנו, אבל שינה את דבריו. לא הלך עם החיד"א עד הסוף. דהיינו, הוא הביא את הנושא של 'ירתי תרתי גיהנם', לגבי העניין שלנו, אבל הוא מייחס זאת גם לגבי עניינים אחרים. הוא מעיר כך, יקום בזריזות, ויטול ידיו, ויכון לקראת אלהיו מכף רגל ועד ראש, כמעשהו בלכת לפני שרי העיר. וישכים לבית הכנסת, ויאמר הסליחות ב"שפל קול התחנה", תחנונים ידבר רש, אות באות תיבה בתיבה, ויתן לב אל הדברים שהוא אמר, ויעמיק בהן, וימצא שכולם כגחלי

וקולו לא ישמע. אמנם אם אש תוקד בקרבנו, ולא יוכל להתאפק מלזעוק בקול גדול מתוך צרתו, אם הוא מרגיש, שהוא חייב לתת כאן צעקה, בכדי לקרוע את שערי הרקיע, גם זה חשוב מאד, ועושה פרי למעלה. ישנם מצבים כאלה. זאת היא הפשרה, שהוא עשה בנ"ד.

יוצא, כי כל הדברים נכונים, רק צריך שכל דבר יהיה בעתו ובזמנו. ומה גם אם הוא ש"צ העובר לפני התיבה, שמוכרח לצעוק צעקה גדולה. ועיקר הצעקה תלויה בלב, והקול בינוני, קול בוכים, כצועק ובוכה ומתחנן, ובוה ישמע אל ויענם, כי הוא שומע צעקת עמו ברבים.

הערה מהקהל: כמדומני שאבותינו בתימן היו צועקים בעת התפילה, משא"כ כאן בזמנינו. תשובת מרן שליט"א: הדבר תלוי, יש גם היום. הכל לפי הציבור. [אאמו"ר זצ"ל סיפר לי על חזנים ששמע בתימן, שהתפללו ביוהכ"פ בקול גבוה כל"כך, עד שנדמה היה כי תקרת ביהכ"נ עומדת לקרוס. יב"ן].

הרחבה בדברים שנאמרו בניחום אבלים בבית הגאון הגדול הרב חיים קנייבסקי שליט"א, עם פטירת בתו מרת חנה שטיינמן ע"ה. מי הוא רבה בר בר "חנה", והאם הוא נקרא ע"ש אם סבתו חנה.

הזכרנו מקודם, כי למדו זאת חז"ל מחנה, כמו שנאמר וְחָנָה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ, רַק שְׁפָתֶיהָ נִעוּת, וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע [שמואל א' א', י"ג]. מכאן שתפילת העמידה בלחש. אנו קוראים זאת בהפטרת ראש השנה, שהרי בר"ה נפקדו שרה ורחל וחנה ועיין ר"ה דף י' ע"ב, לכן קוראים הפטרה זאת בר"ה.

השבוע היינו בניחום אבלים, ביום חמישי בלילה אחרי שהתפללו שם ערבית, אצל הגאון הגדול הרב חיים קנייבסקי שליט"א, היושב שבעה על בתו הרבנית חנה שטיינמן ע"ה, תנצב"ה. עם בני משפחתו היו. ומאחר וראיתי, כי תלמידירחכמים מתעניינים במה שדיברנו

שם, ולמעשה כיון שגם היו קצת חידושים, לבן אגיד לכם את מה שאמרת, וגם את מה שלא אמרת. דהיינו, מה שרציתי לומר עוד, ולא אמרת. וברצוני גם להרחיב ולבאר את הדברים. אספר לכם בהתחלה את מה שהיה, ואח"כ נסביר זאת בעזרת הי"ת.

כאשר נכנסנו, כנראה הגר"ח קנייבסקי שליט"א היה חלש או עייף, הוא היה רדום. תכף כאשר אמרו לו שהגיענו, הוא פקח את העיניים והסתכל, ומיד שאל אותי כך, בחיך ובמאור פנים, 'איזה עוד ספר הוצאת לאור?' הופתעתי קצת, כיון שהוא אבל, וכי בעת מתאים לדבר על נושא של-ספרים? ענית, שערי יצחק. והכוונה לחוברות של שיעורי מוצאי שבת, הנדפסות בשנים האחרונות, כי לא ידעתי עד איזה ספר הגיע לידו.

אבל אח"כ חשבת, מסתמא אדרבה, הוא רוצה בזה לתת לי רמז על רשות לדבר. הרי כתוב [עיין רמב"ם הל' אבל פרק י"ג הל"ג, וש"ע יו"ד סי' שע"ז סעיף א'], כי אין המנחמים רשאים לומר דבר, עד שיפתח האבל את פיו תחילה, שנאמר וְאִין דְּבַר אֱלִיו דְּבַר וְאִיב ב', י"ג. וכתוב, אַחֲרֵי כֵן פִּתַח אִיב אֶת פִּיהוּ וְגו' [איוב ג', א'], וַיֵּעַן אֱלִיפַז הַתִּימָנִי וַיֹּאמֶר [איוב ד', א']. הרי באו שלושת רעי איוב לבקרו, ורק לאחר שנאמר אחרי כן פתח איוב את פיהו, נאמר לאחר מכן וַיֵּעַן אֱלִיפַז הַתִּימָנִי וַיֹּאמֶר. דהיינו, הדיבור שלהם, שבאו לנחם את איוב, בא אחרי כן.

לכן אמרתי לעצמי, אולי לכך הוא מתכוין. למרות שבעצם, הדבר אינו פשוט כלל, כיון שהוא לא דיבר על עניין האבילות. כתבנו בספר שע"ה ניו"ד סי' קפ"ז הערה י"א, כי האבל צריך להראות שהוא מצטער, ואז מנחמים אותו. אבל הגר"ח קנייבסקי, הרי דיבר על נושא אחר בכלל, שלא קשור לאבילות.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בגמ', רבה בר חנה, לא בר בר. אולם זהו רק בסוגיא כאן, כיון שמדברים כאן על מישהו שהיה קרוב משפחתו של רבי חייא. אבל רבה ב"ב חנה דבכולי הש"ס, היה בימי ר' יוחנן, ובן בנו של חנה, להכי קאמר בר בר. משמע מזה שהתוס' מבינים, כי חנה זהו שם של איש. או שזאת טעות של מדפיסים, וצריך אולי להיות חנא באל"ף, כך היה עכ"פ כתוב לפני בעלי התוספות. ויש מפרשים, דשם אביו בר חנה. ולא יתכן, כדאמר בהמוכר את הספינה (ב"ב דף עד.) כל בר חנה סיכסא.

כלומר, ישנם כאלה שאמרו, כי 'בר בר חנא' היינו, רבה בר אדם שקראו לו בר חנה. כך הוא שם אביו, 'בר-חנה'. זה כמו שתאמר, יוסף בן 'בן ציון'. ישנו אדם הנקרא 'בן ציון', ויוסף זה הוא בנו. כלומר, אל תחשוב שהוא הבן של בן של ציון, אלא הוא הבן של 'בן ציון'. ה"ה בנ"ד, לגבי רבה בר בר-חנה, כך היה שמו. אבל אומרים תוס', כי הדבר לא יכול להיות, משום שהגמ' במס' בבא בתרא דף ע"ד מביאה את המעשה ברבה בר בר חנה, שראה את המתים שבמדבר, ורצה לקחת את ציציותיהם. הוא הוריד ציצית, בכדי להביאה לבית המדרש, ושיראו האם מספר החוטים הוא כדעת ב"ש או כדעת ב"ה. הוא רצה שחכמים יראו זאת. אבל אח"כ כיון שהבהמות לא זזו, הוא היה חייב להחזיר זאת בחזרה.

כאשר הוא בא לבית המדרש, אמרו לו התנאים והחכמים, כל אבא חמרא, וכל בר בר חנה סיכסא. דהיינו, עשית דבר טיפשות. היית מסתכל ורואה שם את מספר החוטים, בשביל מה אתה צריך להביא זאת? היית סופר את החוטים, ולפי זה היינו יודעים.

התוס' גורסים, 'כל בר חנה', הוא כביכול שוטה. אבל לכאורה, וכי בגלל זה עשו גם את אביו שוטה? אצלנו כתוב בגמ', 'בר בר חנה'. א"כ הוכחת התוס', היא רק לפי גירסתם, וכן כבר ביאר מהרש"א שם.

בכל אופן, דיברנו שם, על רבה בר בר חנה, האמורא המפורסם, שהוא היה דור רביעי לחנה, פשמה של המנוחה. מדוע זכתה חנה לכך? למה לא קראו לו ע"ש אביו, או ע"ש אבי אביו? אלא ע"ש הדור הרביעי, שהיא אם הסבתא שלו? אלא אמרנו בשם הקדמונים הגורסים והמפרשים, כי זה אינו רבה בר בר חנה, אלא רבה בר בר-חנא. דהיינו, על שם שאביו היה בורח מן הכבוד.

ישנו ספק, נידון, האם השם 'חנה' בנ"ד, זהו שם של איש, או שם של אשה? אנחנו יודעים, כי חנה, זהו שם של אשה. כמו חנה ופנינה, ועוד. אבל ישנם המבינים, כי מה שמוזכר בגמרא, זהו שם של איש. אבל אם אתה אומר 'בר בר-חנא', במלה אחת, זהו בודאי שם של איש. הריבן אחיו של רבי חייא, נקרא חנה. וישנם כאלה האומרים, שזאת הבת שלו. נעיין בתשובות הגאונים שערי תשובה סי' י"ט, ובסדר הדורות ח"ב דף קס"ו, ובשאר ספרים. א"כ אולי בגלל כך, ניתן לקשר בין הדברים, לצרף אותם. שהוא נקרא בשם הזה, לפי שברח מן הכבוד, ולכן הוא נקרא על שמו.

בכדי להבין מה טמון כאן, עלינו להקדים כך. מי ששם לב, בגמרא לפעמים כתוב 'רב חנא', באות אל"ף. ולפעמים כתוב 'חנה', באות ה"א. לפי המסורת שלנו, כפי שקיבלנו מרבותינו הדייקנים, ישנו הבדל בקריאה ביניהם. דהיינו, אם כתוב עם ה"א, זהו חנה, מלרע. ואם כתוב עם אל"ף, זהו חנא, מלעיל.

א"כ יוצא כך. כאשר זהו איש, צריך לקרוא רב חנא. אבל בנ"ד הרי אנו גורסים, רבה בר בר חנה, כך היא המסורת שבידינו. לפ"ז פירוש, שקראו לו ע"ש הסבתא, שהיא הדור הרביעי.

מאידך, התוספות בסנהדרין (דף ה' ע"א) מדברים על העניין, וכותבים כך, רבה בר חנה גרסינן, דאי רבה בר בר חנה, א"כ היה בן בנו של חנה. והכא משמע, דבן אחיו של ר' חייא היה, וחנה אחיו של ר' חייא היה, כדלקמן. התוס' גורסים

כותב על כך רבינו שלום שבזי זיע"א ובספר חמדת ימים פרשת צו, דף כ' ע"ב, אמר רבי אבא בר בר חנא, מירושלם ליריחו, היו עשר פרסאות, זאת גמ' במס' יומא [דף י' ע"ב]. יש פירוש 'בר חנא', שהיה בורח מן השררה. ברגע הראשון, לא מבינים את מה שהוא אומר. אבל לפי מה שהסברנו מקודם, הדבר פשוט, כנראה הוא גרס זאת ביחד, 'ברחנא', דהיינו כמו ברחן, אדם אשר כל הזמן בורח. לא בר חנה, שתי מלים, אלא ברחנא. זהו כפי שישנה מלה 'ברחן', 'קפדן', 'שקדן', על משקל זה ישנו ג"כ 'ברחן', כי כל הזמן היה בורח.

שאלה מהקהל: אבא שלו היה בורח?

תשובת מרן שליט"א: כן. הוא נקרא רבה, והוא הבן של ברחן. קראו לו ברחנא, זה כינוי, כי הוא היה בורח מן הכבוד והשררה.

זהו מה שרצינו להגיד, כי בזכות ההצנע לכת, היא זכתה שבעלה הרה"ג שרגא שליט"א ראש ישיבת קהילות יעקב, וזכתה לבנים תלמידי חכמים וכו'.

דברי נחומים ועידוד לאלמן, והאם הגירסא "אלמן" או "אלמון", וביאור רמזי העניין.

מה שלא אמרתי שם, לא היה זמן, זהו דבר הקשור לאלמנים. כיצד לשמח אלמן, לנחם אותו, כאשר ח"ו נפטרה עליו אשתו? ישנו פסוק בתהלים [ק"ט, ק"ג], **מָה נִמְלִצוּ לְחַפֵּי אִמְרָתְךָ, מִדְּבַשׁ לִפְיָי. הַמְלִים 'מָה נִמְלִצוּ לְחַפֵּי אִמְרָתְךָ, ר"ת 'אלמן'. והמלה 'דבש', בגימטריא 'אשה', כמו שכבר כתב רבינו בחיי ובפרשת ויקרא. ב', י"א. דהיינו, אדם אלמן, שאשתו הלכה לבית עולמה, במה הוא יכול להתנחם? אלא, על ידי שיעסוק בתורה, שהוא מתעמק בתורה, הדבר יותר טוב מן הדבש, דהיינו יותר מאשתו. על ידי 'מה נמלצו', כלומר שהוא מתעמק בתורה, דיברנו מקודם על מליצות של החיד"א, דהיינו שהוא מבין את עמקות התורה, את הנסתרות שבה, ועיי"כ הוא יכול להתעודד ולשמח, הרבה יותר מאשר אכילת דבש. אלו דברים שצריכים**

לעורר ולשמח את האלמן. [ובליקוטי מוהר"ן חלק א' סי' קצ"ט, מובא עניין זה באופן אחר. יב"ן].

דרך אגב נזכרתי, מישהו שאל אותי, כי ישנה סתירה בשע"ה. פעם כתוב אֶלְמָן, ופעם כתוב אֶלְמוֹן. והאמת היא, כי לגבי אשה, אומרים 'אלמנה'. א"כ כיצד צ"ל, אלמן או אלמוון? טוב, אם הוא דייקן כזה, אשריו. ענית לך, כי הדבר נכון, ישנן שתי אפשרויות בגמ' ובחז"ל. לפעמים כתוב אלמן, כמו שמובא בגמרא כתובות [דף ז' ע"א], וכן בירושלמי [שם פרק ה', ובסוטה פרק שמיני] כתוב אלמן. אבל כנראה שהדבר אינו לחנם, אלא יש בכך רמז. דהיינו, אלמן באות וא"ו, ואלמנה באות ה"א. האות וא"ו, זהו הסוד של מדת תפארת, תורה שבכתב. בזה שייך יותר מליצות, ועיין בפירוש המלבי"ם על הפסוק שם. וכפי שאמרנו, כי ע"י שהאלמן עוסק בתורה, בכך הוא יכול להתנחם. או שישנו רמז בכך, כי מעתה עליו לחזק יותר את יסודות הקדושה. כי האות וא"ו, זהו רמז למדת צדיק יסוד עולם. ולכן שאל ישאר פֶּלֶג גּוֹפָא. לא טוב היות האדם לבדו וגו'. יש כאן כמובן רמזים ועניינים, והדבר אינו סתם ובדרך מקרה.

אלו הם הדברים אשר רצינו להגיד, בכדי לנחם ולעורר, והדבר חשוב גם באופן כללי.

ביאור מאמר הגמ' במסכת ר"ה בעניין התקיעות בשופר מיושב ומעומד, "כדי לערבב את השטן".

הגמרא במס' ראש השנה [דף ט"ז ע"ב] אומרת, למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין? כדי לערבב השטן. מה הפירוש, כדי לערבב את השטן? יש בעניין זה, כמה פירושים.

והתוס' שם מביאים בשם הערוך, פירש בערוך [כדאיתא] בירושלמי, 'בלע המות לנצח', וכתב 'וזהו ביום ההוא יתקע בשופר גדול,

המריחים, כמו אתרוגא וחבושא. ואמרנו, כי קצת תמוה הספק הזה.

ידידנו הרב מירון כהן יצ"ו, (מפרדס חנה, וכעת באלעד ת"ו), ציין במכתבו אלינו, כי בכמה וכמה ספרים ישנו חיזוק לדברינו.

ראשית, בשו"ע הרב [סי' רצ"ז סעיף ג'] כותב במפורש, כי אפשר לברך במוצ"ש בהבדלה 'הנותן ריח טוב בפירות', אם אין לאדם עצי בשמים, או עשבי בשמים. כך הבאנו אז בשם ספר אגודת אזור. אבל לפי שו"ע הרב, חושבני כי הדבר אפי' לכתחילה. כלומר, אין הבדל. כך משמע מדבריו.

בשו"ע הרב שם כתוב כך, כל הבשמים שנתבאר בסי' רי"ז, שאין מברכים עליהם ברכת הריח, בין מחמת איסור ערוה או עבודה זרה, ובין מפני שאינה עשויה בשביל להריח בהם, אם הריח בהם במוצאי שבת, בין שבירך בין שלא בירך, לא יצא, וצריך לחזור ולהריח בבשמים אחרים אם יש לו, ולברך עליהם. דהיינו, דברים שאין אפשרות לברך עליהם בימות החול, גם במוצ"ש בהבדלה אין לברך עליהם. אבל כל ריח שמברכים עליו, אף אם אינו מין בושם, אלא פרי העומד לאכילה שריחו טוב, יכול להריח בו במוצאי שבת, ויברך 'הנותן ריח טוב בפירות'. הדבר כתוב במפורש, כי אפשר לברך על כך, ומובן שהדבר אפי' לכתחילה.

ראיה שנייה, מהספר וזאת הברכה ודף 181 פרק י"ט אות ד'. אמנם בהתחלה הוא מביא דבר בשם המשנה ברורה, אולם מה שהוא כותב איננו מדוייק. לפי מה שהוא כותב, כביכול גם במשנה ברורה מובא כך. אולם מי שיעיין יראה, כי הדבר אינו כתוב במפורש במשנ"ב.

בספר וזאת הברכה שם כתוב כך, בהבדלה במוצאי שבת, מברך על בשמים אם יש לו. אבל אם אין לו, אין צריך לחזור אחריהם.

כד שמע קל שיפורה זימנא חדא, בהיל ולא בהיל. וכד שמע תניין, אמר, ודאי זהו שיפורה דיתקע בשופר גדול, ומטא זימניה למתבלע ומתערבב, ולית ליה פנאי למעבד קטיגוריא. דהיינו, השטן שומע את השופר בפעם הראשונה, והוא נבהל, אבל הוא נמצא בספק, הוא אומר לעצמו, אולי הם רק קיימו את המצוה. אולם כאשר הוא שומע תקיעה נוספת, הוא שואל, בשביל מה צריך עוד תקיעה? אלא כנראה, כעת זהו השופר שלעתיד, שעליו נאמר 'יתקע בשופר גדול'. ואז, 'ובלע המות לנצח', דהיינו שהשטן הולך להיאבד.

דרך אגב, כתוב כאן בתוס', 'כדאיתא בירושלמי. רבי נתן בעל ספר הערוך, מביא זאת, מן הגאונים כמובן. אבל כולם תמהים, שהרי הדבר אינו כתוב בירושלמי. ויתירה מכך, זה גם לא יכול להיות ירושלמי, כיון שזה אינו הסגנון של-ירושלמי.

אלא, זהו לשון ספר הזוהר הק', דיברנו על כך בעבר [שיעור מוצש"ק ויצא ה'תשע"ג]. זהו סגנון של הזוה"ק, והוא המקור לכך. קראו אז לספר הזוהר, בשם ירושלמי, בגלל סגנון הלשון הארמית, אשר היו מדברים בזמנם בירושלם עיקרית. משום כך, לשון הזוהר הוא שונה קצת מן התרגום ומן התלמוד הבבלי.

אני רואה שהזמן קצר, לכן אשאיר את מה שרציתי לומר בעניין זה, להזדמנות אחרת, כיון שזהו נושא ארוך, וברצוני לעבור כעת לנושא אחר.

השלמה בעניין האם יוצאים יד"ח בהבדלה בברכת "הנותן ריח טוב בפירות" על הרחת אתרוג או חבוש, והאם הדבר הוא לכתחילה.

דיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק עקב ה'תשע"ד] על עניין ברכת הבשמים במוצאי שבת, האם אז יוצאים יד"ח בברכת 'הנותן ריח טוב בפירות'? הבאנו כי החזו"א בסי' ל"ה הסתפק בכך, יש לעיין אם יוצא במוצאי שבת בפירות

ומברך בורא מיני בשמים, אפילו על דבר שברכתו 'עצי' 'עשבי', זהו מנהג האשכנזים, או 'הנותן ריח טוב בפירות'. משנ"ב שם א'. אולם כמו שאמרנו, הדבר לא כתוב במשנ"ב. אלא שכך הוא הבין מדבריו, כי סובר דלא נפקא מינה. ואם אין לו בשמים אחרים, יכול לקחת גם פרי שראוי לברך עליו, ולברך. תשובת הגר"ח"פ שיינברג. ומכאן משמע, כי זהו רק 'אם אין לו בשמים', אבל הדבר איננו לכתחילה. וזהו כפי הצד השני שאמרנו בזמנו.

בספר משנ"ב מהדורת 'דרשו' [סימן רצ"ז מס' 4], מובאים כל הדברים הללו שציין הכותב, לעניין לברך במוצ"ש על פרי הנותן ריח טוב, כתב המגן אברהם לעניין פלפלין שאפשר לברך עליהם, שגם נחשבין בשמים, כיון שאינו גרוע מלחם חם, שיש אומרים שמברכים עליו, אז אפילו פלפלין שהברכה של-זה הנותן ריח טוב בפירות, והחזו"א הסתפק אם יוצאים בזה יד"ח.

א"כ רואים, כי רבים המצדדים בכך, שאפשר לכתחילה, או עכ"פ בשעת הצורך, לברך ברכת הנותן ריח טוב בפירות' בהבדלה במוצ"ש. וזהו חיזוק לדברינו, שבח לה' יתברך.

האם שייך לברך בזמנינו ברכת "בורא שמן ערב" על שמן אפרסמון, והאם ניתן לברך על כל שמן אחר אשר יש לו ריח טוב במיוחד, וכיצד הדין לברך זאת גם בהבדלה במוצאי שבת במקום ברכת הבשמים. דין ברכת הדסים בזמנינו, שאין להם כל-כך ריח טוב.

אולם כעת, התחדש לי חידוש נוסף. כי לא רק שאפשר לברך את ברכת הנותן ריח טוב בפירות, אלא כנראה, ישנה ברכה נוספת שאפשר לברכה, וזוהי ברכת 'בורא שמן ערב'. ותכף תבינו את העניין.

הרמב"ם פוסק בהלכות ברכות [פרק ט' הלכה ג'] כך, שמן של-אפרסמון וכיוצא בו, מברך עליו בורא שמן ערב. המקור לכך, הוא בגמ' מסכת

ברכות [דף מ"ג ע"א], אמר ליה רב חסדא לרב יצחק, האיי משחא דאפרסמון, מאי מברכין עלויה? א"ל, הכי אמר רב יהודה, בורא שמן ארצנו. א"ל, בר מיניה דר' יהודה, דחביבא ליה ארץ ישראל. לכולי עלמא מאי? א"ל, הכי אמר רבי יוחנן, בורא שמן ערב. רב יהודה אמר, כי הברכה על שמן אפרסמון היא, 'בורא שמן ארצנו', כיון שהשמן הזה היה מצוי במיוחד בא"י, כפי שרש"י אומר, שהוא היה גדל בעיר יריחו. אבל הגמרא אומרת, כי אל תביא ראיה מרבי יהודה, כיון שהוא מחבב מאד את א"י.

לכאורה, מה הפירוש? וכי בשביל כך יהיה לו לרבי יהודה נוסח אחר? אלא נראה כי ישנה מכאן ראיה, אני אומר זאת במאמר המוסגר, כי הדבר כפי דעת האומרים, שהאמוראים גם-כן תיקנו ברכות, ולא רק אנשי כנה"ג.

בכל אופן, ההלכה היא כרבי יוחנן, כי הברכה היא 'בורא שמן ערב', וכך פסק הרמב"ם.

אולם, ישנו כאן דיוק חשוב בדברי הרמב"ם, הכותב 'שמן של-אפרסמון וכיוצא בו'. המלים הללו, 'וכיוצא בו', לא כתובות בגמרא.

הגאון הרב חיים כסאר זצ"ל, כותב על כך בספרו שם טוב, הוא מדייק כך בלשון הרמב"ם בנ"ד. הדבר מעניין, כי כמעט אף אחד מן המפרשים, לא התייחס לכך. אמנם בשו"ע [או"ח סי' רט"ז סעיף ד'] כתוב כלשון הגמ', 'על שמן אפרסמון' וכו'. ובפשטות כך היא ההבנה, כי המדובר רק על שמן אפרסמון. אולם מאידך, ישנו דבר אחר הדומה לכך, הכתוב בשו"ע [שם סעיף ו'], 'וז"ל, שמן שבישמו וכו', אם סיננו והוציא ממנו הבשמים, יש אומרים שמברך בורא שמן ערב וכו'. משמע מכאן, שזהו לאו דוקא על שמן אפרסמון, אלא על עוד דברים. מי שיראה בשער הציון [אות כ"ה], מה שדן בהרחבה, ואכמ"ל.

בכל אופן, מה פירוש המלים 'וכיוצא בו'?

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל שמן אפרסמון, הקב"ה ברא אותו מתחילה עם ריח טוב. מי שיש לו את האפרסמון ביד, הוא מקלף את הקליפה, ומריח ריח נעים מאד. משא"כ שמן אפרסמון, שהוא עצמו זב מן האילן, דנמצא דהשמן עצמו הוא דנברא. וס"ל דלאו דוקא אפרסמון, אלא כל האילנות ששרף שלהן מריח, מברכין עליהן בורא שמן ערב. ממילא, זהו לאו דוקא אפרסמון. הרמב"ם ראה, כי אין זה משנה, האם זהו אפרסמון, או דברים אחרים. כל עץ שיש לו שמן, ולשמן ישנו ריח טוב, מברך עליו 'בורא שמן ערב'.

ולמעשה, מדבר על כך גם בספר באר יהודה [הלכות ברכות, פ"ט הלכה ג'], וז"ל, תלמידי רבינו יונה ז"ל כתבו הטעם בזה, משום דאפרסמון גדל בא"י וכו'. אם כן לפי דבריהם יוצא, כי זהו רק בא"י. ומ"מ הרמב"ם שסיים בה 'וכיוצא בזה', נראה דלא סבירא ליה האיי טעמא, דא"כ הו"ל לבאר וכיוצא בה הגדל בא"י. משו"ה נראה בטעמא דהרמב"ם, דהוי מפני שזה מעולה בריחו, בזה שפיר שייך 'וכיוצא בו' סתמא. א"כ מובן מדברי הרמב"ם, כי לא משנה היכן השמן הזה נמצא, אלא בכל מקום בעולם שישנו שמן כזה, מברכים עליו 'בורא שמן ערב'. דהיינו, השמן הזה, אין חשיבותו מצד שהוא גדל בא"י, אלא מצד חשיבות השמן בעצמו, קבעו עליו ברכה מיוחדת.

שאלה מהקהל: מה המיוחד ב'שמן' אפרסמון, יותר משאר פירות?
תשובת מרן שליט"א: בכך שאינו משקה, אלא שזהו דבר עבה. שמן, היינו דבר שמנוני. המיץ של אפרסמון, הוא יותר שמנוני מהמיץ של תפוח. יותר עביות.

אני מדבר על כך כעת, כיון שקיבלתי מכתב, עם שאלה מעניינת. וז"ל השואל, שלום, כב' הרב. חשקה נפשי לזכות לברך 'בורא שמן ערב' על שמן אפרסמון, כפי שמופיע בגמרא ובפוסקים. אחרי הרבה חיפושים, בדקתי קצת

בספר שם טוב, הביא את דברי הגמ', וכתב כך, שמן של אפרסמון וכיוצא בו, וכוליה מימרא שם. יש מי שפירש טעמא דשמן של אפרסמון מפני שהוא חשוב, קבעו לו ברכה בפני עצמו, בורא שמן ערב ע"כ. ולפי פירוש זה, משמע דדוקא שמן אפרסמון הוא דמברכין עליו בורא שמן ערב, אבל שמן של שאר מינים הדומים לאפרסמון, אין מברכים עליהם אלא ברכה הראויה להן. ורבינו ז"ל מפרש, דמה שהזכירו שמן אפרסמון, לדוגמא נקטו ולא דוקא, דאם איתא דדוקא שמן אפרסמון, הוה להו לחלק. לפיכך כתב 'וכיוצא בו', לכלול שאר מינים הדומים לאפרסמון, שמברכים עליהם בורא שמן ערב.

כמותו כותב בעל ספר אמת ליעקב, הרה"ג יעקב קמניצקי, אף הוא היה בזמנינו, והוא גם כן שם לב לדיוק הזה. יש לו חידושים על הגמרא שם בברכות דף מ"ג, וז"ל, רמב"ם פ"ט מברכות הל"ג, שמן של אפרסמון וכיוצא בו מברך עליו בורא שמן ערב וכו' עכ"ל. לא ידעתי כוונתו, במה שכתב 'וכיוצא בו', גבי שמן אפרסמון. דפשטות הגמ' משמע, דרק שמן אפרסמון מברכין עליו שמן ערב. ואולי דכוונתו, דכל השרף הנוטף מהעצים, שיש להם ריח טוב, מברכין בורא שמן ערב. והיינו דבזה שאני שמן זית, שחזר ריחו נודף, דמברך בורא עצי בשמים, משום דהשמן עצמו לא נברא עד שכבשו או שטחנו את הזית, ואז חזר ריחו להיות נודף. דהיינו, אם עשו את השמן זית בצורה שריחו נודף, מדוע אינך מברך עליו 'בורא שמן ערב', אלא 'בורא עצי בשמים'? והלא גם הוא שמן ערב? אלא, משום שהשמן עצמו לא נברא, עד שכבשו וטחנו את הזית.

ישנו הבדל, בין שמן אפרסמון, לבין שמן זית, אשר בישמו אותו באופן שיוציא ריח טוב. כיון שהקב"ה לא ברא את השמן זית, בתורת ריח טוב. לשמן זית עצמו, אין ריח טוב. רק שאתה עושה כל מיני פעולות, בכדי שיהיה לו ריח טוב. ממילא נשאר ברכתו, בורא עצי בשמים.

בעצמי, ולבסוף מצאתי חוקר שזיהה את העין האפרסמון, עם מה שנקרא בימינו המור הגלעדי. [המשך המכתב, מובא לקמן ד"ה אולם]. כמעט ואף אחד איננו יודע, מהו אפרסמון. אמנם ישנו כיום פרי אפרסמון בשוק, אבל חז"ל והפוסקים לא מתכוונים עליו. זאת טעות. לא לכך התכוונו חז"ל בגמרא.

הבאנו בס"ד את המסקנא בעניין זה בשע"ה [ח"א סימן מ"ד סעיף ו'], על שמן אפרסמון, לחשיבותו שנמצא בארץ ישראל (אף שגדל בחו"ל) קבעו לו ברכה בפני עצמו, בורא שמן ערב. ונקרא אפרסמון, על שם שמפרסם עצמו בריחו הטוב, שאין בכל השמנים כמותו. לפי זה משמע, כי זהו רק שמן אפרסמון, כיון שהוא המפורסם.

שאלה מהקהל: כתוב בגמרא שהבחורים הריחו אותנו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. כוונתו לגמ' ביומא דף ט' ע"ב לגבי חרבן בית ראשון, יען כי גבהו בנות ציון וגו', שהיו מביאות מור ואפרסמון ומניחות במנעליהן וכו'.

המקור לכך, הבאתי בעיני יצחק שם [הערה י"ג], הגהת מהר"י בשירי כת"י בגליון הערוך. ואינו זה שנקרא אפרסמון בזמנינו, וכמ"ש בספר וזאת הברכה דף קע"ה, עיין רש"י ברכות דף מג. ובפירושו ליחזקאל כ"ז י"ז, וכ"כ בסידור מנחת ירושלם. א"כ, זהו אינו האפרסמון שישנו כיום.

האמת היא, שכתבתי לעצמי הערה, כי במהדורא הבאה, המושלמת בעזרת הי"ת, יש להשמיט את הסעיף הזה. והסיבה היא, כי בשביל מה לכתוב זאת בש"ע המקוצר, הרי ממילא אין אפרסמון בזמננו? אמנם אולי כן צריך לכתוב זאת, בכדי שלא תהיה טעות, שיחשבו כי המדובר באפרסמון המצוי כיום. אבל הדבר לכשעצמו הוא מיותר. כיון שספר שלחן ערוך המקוצר, לא נועד להביא הלכות

אשר אינן מצויות. כתוב בשער הספר כך, 'הלכות הנחוצות בזמננו לכל אדם, וזהו אינו דבר הנחוץ. היכן ישנו שמן אפרסמון? בכל אופן, זה לא צריך להיות סעיף בפנים הספר, רק בהערות.

אולם כעת אני רואה, כי הדבר אכן יכול להיות מציאותי. השואל (ר' אליהו שמן נר"ו) מוסיף וכותב כך, החוקר ההוא, מבסס את ממצאו ממפרשים לתנ"ך ולמשנה, שתירגמו את האפרסמון למה שנקרא ה"בלסאם" בערבית, או עץ ה"קטף". מכיוון שהשתילים שנמצאים בארץ כיום, שמעתם? ישנם כיום כאן את השתילים הללו, אשר הובאו, או ליתר הדיוק הוברחו מתימן, איפה שהוא גדל בר. לכן רציתי לדעת, אולי אם ישנה מסורת כל שהיא מיהדות תימן, שמשייך צמח מסויים לעץ האפרסמון. הנחתי שאם מסורת כזאת קיימת, יש סבירות גבוהה שהיא נודעת לכבוד הרב. תודה רבה. ברצונו לדעת, האם ישנה לנו מסורת על כך, או שלא?

לצערינו, אין מסורת על כך. לא שמענו מאף אחד בעולם, מה הוא אפרסמון? לא שמענו בפועל ברכת בורא שמן ערב. מה שכן, הדבר מובא אמנם בתכאליל, לגבי בלסאן, ומהרי"ץ מביא [ע"ח דף קע"ג ע"א] שזהו שמן אפרסמון. אבל הדבר כתוב רק בספרים, אולם במציאות להלכה למעשה, לא ראינו ולא שמענו, כלל ועיקר.

אבל חושבני, וכך מסתבר, כי יש מקום לברך עליו ברכה מיוחדת זו. ובפרט לפי דברי הרמב"ם, כי ה"ה לגבי כל שמן ערב. דהיינו, אם המדובר בגמרא הוא רק על אפרסמון בלבד, אכן ישנה בעיא לברך על כך. אולם לפי הרמב"ם, הכותב 'כיוצא בו', ממילא גם אם נאמר שהם טעו בזיהוי ולא דייקו, ואכן הם לא מצאו את האפרסמון האמיתי, אלא משהו הדומה לו, הרי לפי הרמב"ם זהו לאו דוקא, אם כן ה"ה לגבי כל השמנים שריחם טוב במיוחד.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שבתוב בפוסקים, יכול להיות כי אפשר לברך עליו את הברכה הזאת. ובפרט לדעת הרמב"ם וסייעתו, שזהו לאו דוקא שמן אפרסמון. ושנית, גם בהבדלה יהא אפשר לברך עליו, כמו שהסקנו לגבי ברכת הנותן ריח טוב בפירות. הוא הדין, והוא הטעם.

אולם ישנו כאן דבר קצת מוזר. נלע"ד, כי יש לנו מוסר-השכל מעניין זה. דהיינו, הרי הבאנו מקודם, למה נקרא שמו אפרסמון? על שם שמפרסם עצמו בריחו הטוב, שאין בכל השמנים כמותו. א"כ, איך זה שבזמנינו, שכחו ממנו? ומדוע בתימן, הוא גדל בר? ולמה צריכים להברית אותו? אלא מאי, כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו [עיין עירובין דף י"ג ע"ב]. א"כ, חזרנו לעניין של 'ברחן'... רבה בר "ברחנא". דהיינו, כיון שהוא כ"כ פירסם את עצמו, בסוף שכחו ממנו. כי הדבר ממש הפלא ופלא, כיצד נהיה דבר כזה? זהו מוסר-השכל חשוב ביותר לעצמנו.

מאידך, אני כבר מתחיל להסתפק בכך, האם יהא אפשר לברך על כך 'בורא שמן ערב'? שמא תהיה נפקא מינה מכך. הדבר איננו פשוט. כיון שאולי, אכן הוא היה פעם אפרסמון, וקבעו עליו ברכה מיוחדת. אבל כיום שכבר איננו חשוב, אולי אין לברך עליו. אולם מאידך, אם כפי שהם אומרים, שיש לו ריח כ"כ טוב, אם אכן יש לזה ריח מעולה, אזי אה"נ. אדרבה, כשיביאו לפנינו זאת ונראה, האם אכן זהו ריח מיוחד. כד יקימו, ונתחכם להון.

שאלה מהקהל: אולי השתנו הטבעים? תשובת מרן שליט"א: דהיינו, אולי ריחו נחלש. הדבר יתכן. כמו ההדסים. הרי גם לגבי ההדסים בזמננו, לא כ"כ פשוט לברך עליהם. בזוהר הקדוש כתוב [פר' ויקהל דף ר"ח ע"ב], כי ההדס הוא 'מעלי דבוסמין', דהיינו זהו הבושם המעולה ביותר מכל הבשמים. אולם בזמנינו, אין בהדס בכלל ריח. כמעט אין לו משמעות. אמנם שמעתי קצת האומרים, כי ישנם מיני

רבי סעדיה גאון כותב זאת במפורש בסידורו, והוא הרחיב על כך יותר מן הרמב"ם. רס"ג כותב בלשון ערבית, אקרא את לשונו למי שמבין, ואח"כ אסביר את דבריו. זה בדף צ"ג. הוא אומר כך, אלדִהאן פולהא, 'כל השמנים', חארהא וברדהא, אינני יודע למה בדיוק כוונתו, אבל התרגום הוא, 'החמים והקרים' כידוע. כנראה, ישנם כמה סוגי שמנים. ישנו שמן יותר חם, וישנו יותר קר. לא ידוע לי. בכל אופן, הוא מציין עוד כמה מינים. זנבק, מתרגמים כאן שזהו יסמין. ושמן נוסף, הנקרא בנפסג, מתרגמים כי זהו סגל. ודִהָן אלסוסן, דהיינו שמן של-שושנה, בורא שמן ערב.

שאלה מהקהל: אכן ישנו כיום שמן יסמין, כמו שרז"ג מזכיר.

תשובת מרן שליט"א: אם ישנו שמן יסמין, ויש לו ריח טוב, הדבר יכול להיות. אולם אפשר שכבר התבלבלו השמות, או הם משתנים ממקום למקום, ומזמן לזמן.

מפליא שדוקא את האפרסמון שנוכר במפורש בגמרא, רס"ג לא מזכיר כלל. אולי המתרגם לא דייק. וצ"ע.

בכל אופן, הרווחנו מכך, כי אם יתברר שאכן כל הסימנים מתאימים, יתכן שאפשר לברך. כי כמובן עדיף שיהיה שמן אפרסמון ממש, באופן בטוח, שהוא מתאים לכל הסימנים המוזכרים בספרים.

זהו מה שהתחדש לנו בס"ד. ראשית, אולי ברכת 'בורא שמן ערב', תחזור בחזרה. דהיינו, אולי היום התגלה שמן האפרסמון הכתוב בגמרא ובפוסקים, כיון שהצליחו להברית את העץ הזה מארץ תימן, שם הוא גדל בהרים. אגב, אינני יודע, אם כן מדוע אבותינו לא התייחסו לכך? אולם בכל אופן, כנראה לפי כל הסימנים, הדבר מתאים לעץ האפרסמון. דהיינו, אם אכן אין כל נפתל ועיקש במה שמצאו היום, ואכן הדבר מתאים לכל מה

הדסים שיש להם ריח טוב, אבל עוד לא זכיתי לראותם. מי שיודע, אדרבה, שיביא לנו לראותם. בדרך כלל, רק אם לוקחים אותם ומוללים אותם, בקושי מוציאים מהם איזה ריח. אבל חושבני כי גם אם ניקח עלי גויאבות, או תפוז, וכדומה, ונמלול אותם, גם מהם יצא איזה ריח, אשר אינו ריח מיוחד. לכן, לא כ"כ פשוט לברך היום על ההדס, אלא נלע"ד שאין לברך עליו כלל, עדיף לצרף אותו ביחד עם דבר שברכתו בודאי 'עצי בשמים'. וכבר הערתי על כך בס"ד, בש"ע המקוצר סי' ס"א סעיף י"ב יעוש"ב. אבל כאן לגבי אפרסמון ישנה שאלה, שיש לדון עליה. ואם כן, אזי יהיה אפשר לברך על כך, אפילו בהבדלה במוצ"ש, כפי שאמרנו. [ובל"נ עוד נדבר בזה].

המקום ב"ה יעזרנו על דבר כבוד שמו, שנזכה ללכת בדרך ה', ולברוח מן הכבוד, ומן הפרסומת. אומרים, כי ישנם אנשים הבורחים מן הכבוד, אולם בכל זאת הם אינם רואים שהכבוד רודף אחריהם. אולם התשובה היא, מפני שבכל פעם הם מסתכלים אחורה, לראות האם הכבוד רץ אחריהם... וכן יהי רצון מלפני המקב"ה, שנזכה שאמירת הסליחות שלנו תהיה כפי שצריך, 'בשפל קול התחנה', כמו שהקדמנו למעלה, והקב"ה יקבל כל תחנונינו ברצון, אכי"ר.

שאלה מהקהל: ישנם הנוהגים לתקוע בר"ה שלושים קודם עלות השחר, לפני התפילה. האם צריך לכוין שלא לצאת בהם ידי חובה? תשובת מרן שליט"א: אינני יודע אם צריך כוונה מיוחדת, כיון שכולם יודעים מסתמא כי לא יוצאים בהם יד"ח. אבל אם ישנו חשש כזה, אה"נ. חושבני כי כל האנשים יודעים, אפי' עמי הארץ, שאין יוצאים בהם יד"ח. וגם אם נאמר שהציבור איננו יודע, אבל הרי התקוע יודע זאת, והדבר כבר מספיק.

שאלה מהקהל: אבל האם צריכים כוונה נגדית, למד"א מצוות לא צריכות כוונה?

תשובת מרן שליט"א: אתה שואל למה לא חששו לכך, למאן דאמר מצוות לא צריכות כוונה? מסתבר לי, שהיה פשוט להם, כי ישנה כוונה נגדית. אבל אולי היום בזמנינו, עכ"פ במקומות מסויימים, אין הכי נמי.

שאלה מהקהל: לגבי מה שהרמב"ם אומר, שהתקיעה צריכה להיות כחצי תרועה, ואילו מרן שליט"א פסק כי שיעור התקיעה הוא תשעה טרומיטין כמו תרועה בפשטות. השאלה היא לגבי תשר"ת, האם אני מושך את הזמן ועושה תשעה טרומיטין, או שלא?

תשובת מרן שליט"א: אדרבה, פסקנו כמו הרמב"ם, וכמו שכתב כבר מהרי"ץ, ארבע וחצי טרומיטין, רק כתבנו או או. או ארבע וחצי טרומיטין, או כתרועה תשעה טרומיטין. עיין שע"ה סי' ק"י סעיף י"א. והתקיעות נשארו אותו הדבר. דהיינו, לפי דעת הרמב"ם, אין הבדל באורך התקיעות, בין תשר"ת לתש"ת ותר"ת. תמיד זה אותו הדבר, דלא כד' מרן הש"ע. ומנהגינו פשוט כהרמב"ם. אך הרי אפשר להאריך בתקיעות, ולכן מאריכים. והסברתי בעיני"ש שם תחילת הערה ל' כי כך כתב רס"ג וכו'.

שאלה מהקהל: זאת לא סתירה לדעת הרמב"ם?

תשובת מרן שליט"א: לא. וגם בודאי משמעות הרמב"ם היא כי תמיד שיעור התקיעות הוא בלי הבדל, גם בתשר"ת וגם בתש"ת וגם בתר"ת, וכבר כתבנו זאת בס"ד.

דברי מרן שליט"א בשבת הספר "בעל מדות" וכן הספר "להיות אשה", בענייני שלום בית.

ישנו כאן ספר מעניין, חושבני כי הוא יכול לעזור להרבה משפחות. אולי לא כולם צריכים אותו, ויהי רצון שלא יצטרכו אותו, אבל בזמן האחרון זכינו לכמה ספרים בעניין שלום בית, כגון הספר הזה ששמו 'להיות אשה'. ידידנו הרב ניר טיירי מנכ"ל פעו"צ הי"ו מפיץ זאת. לפני כמה חדשים, אינני יודע אם דיברנו על כך

שערי יצחק – השיעור השבועי

דבר זה, ניתן לקחת גם אלינו. זה מועיל גם לעניינים נוספים. לפעמים אנשים שואלים אותך, מה דעתך על מה שעשיתי כך וכך? האדם צריך להבין, מה בראשו שלחבירו. הוא אינו מחפש לשמוע ביקורת על עצמו. הוא במצב רגיש, הוא עשה משהו חשוב, והוא רוצה לדעת כי אכן הדבר מוצלח. ואם אתה תגיד לו, מה לא בסדר, הוא יהיה מסכן, הוא יעלב, וח"ו בסוף הוא יריב איתך, כיון שאינך מעריך אותו. לכן, צריכים להבין כל אדם. והדבר אינו שקר. זהו כפי שכתוב, כיצד מרקדין לפני הכלה, כלה נאה וחסודה [עיינין כתובות דף ט"ז ע"ב]. דהיינו, להגיד את הדברים הטובים שיש בכך. מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו. וכבר הרחיבו בזה המפרשים.

בספר הזה ישנה הרבה חכמה, ודברים רבים החשובים בכדי להעמיד את שלום הבית על כנו. הרב ניר טיירי הי"ו מפיץ את הספר הזה, וכן אמרתי לו כי ישתדל להפיץ גם את הספר 'בעל מדות', וחושבני כי בעז"ה תהיה בכך תועלת גדולה לחיזוק יסודות הבית. ושלוש על ישראל, אבי"ר.

בזמנו, יצא הספר של ידידנו הרב ירון כהן הי"ו, מהעיר נס ציונה, ששמו 'בעל מדות'. זהו ספר חשוב מאד, כפי שראיתי לפי הנסיון.

לצערינו בדורנו, התערערו קצת היסודות והשרשים, והתבלבלו האנשים, ק"ו נשים. אנחנו שומעים ומכירים כיום כל מיני תרבויות של אומות העולם, אשר שיבשו לאנשים את יסודות הבתים, והם התערערו. אפילו דברים שהם לכאורה פשוטים, כגון כיצד להתנהג בבית? הוא חיבר את הספר הזה, בשביל הבעלים.

וכעת, ישנו ספר לנשים, בשם 'להיות אשה', אשר חיברה אותו מישהי (גב' א' טוב תליט"א) מהעיר ירושלים עיקו"ת, היא ג"כ משלנו, כמו הרב ירון כהן. אמנם היא רק חצי תימניה.

בהתחלה חשבתי, כי הספר הזה נועד לבעלי תשובה. אולם בסוף התברר לי, כי זהו לאו דוקא. גם חשבתי, כי אולי האשכנזים, אינם צריכים זאת. אבל התברר, כי גם אצל האשכנזים, 'סדנא דארעא חד הוא'. אלא שהאשכנזים, מטאטאים כל דבר מתחת השלחן, אם לא מתחת לשטיח. לכן, הספר הזה חשוב לכולם. חושבני כי נשים רבות אשר יעיינו בספר, הן יקבלו תועלת מכך, והשכינה תחזור לשכון בביתם.

ודרך אגב, חושבני כי גם נפיק מכך תועלת בכלל. לדוגמא, היא מסבירה כאן, כי לפעמים הבעל שואל את אשתו, מה דעתך על כך וכך? הוא עשה משהו. התאמץ. ואח"כ הוא שואל אותה, מה את אומרת על כך? א"כ, אשה שהדבר לא מוצא חן בעיניה, אם היא תגיד לו זאת, מה החסרון שבדבר וכו', אזי הוא נפגע מכך. אבל לכאורה, הרי אתה שאלת אותי, מה היא דעתי? לכן היא מסבירה כאן בספר לאשה, כי כאשר הבעל שואל אותך מה דעתך, אינו מתכוון שתגידי לו מה דעתך, אלא ברצונו שתגידי לו כי הוא צודק, וטוב מאד הדבר אשר עשית.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו,

הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים,

אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו,

נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיד בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת

למעייני בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר

להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ,

או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה.

פרטים בטלפון: 050-4140741